

ERKKI-
SVEN
TÜÜR

Tõnis Kahu intervjuu
ooperi "Wallenberg"
eelõhtul. **B 2-3**

TÜÜR

Tõnis Kahu intervjuu
ooperi "Wallenberg"
eelõhtul. **B 2-3**

Eesti Ekspressi kultuurilisa
31. mai 2007
Nr 22 (912)

Areen

KAANELUGU

Mõnikord võib tunduda, et **Erkki-Sven Tüür** (47) on nagu kadunud poeg, kes rahvusvahelise muusikameedia vahendusel kaugelt võõrsilt kodustele postkaarte saadab. Need hoogsad sõnumid saavad New Yorgist või Torontost või Londonist ning kõnelevad edukatest esiettekannetest, üha uutest plaatidest, publiku huvist ja kriitikute tähelepanust. Kui Tüür Eestis ongi, siis enamjaolt kohalikest kultuurikeskustest eemal, kodus Hiiumaal.

Kuid viimastel kuudel on tema muusikat just Eestis palju kõlanud. Veebruaril lõpus mängiti siinmail esimest korda tema **Klaverikontserti**, mai algul oli Estonias julge ja avatud kõlaga **Kuuenda Sümfoonia** maailmaesiettekanne ning nüüd jõuab hetkel nõnda valuliku ajalootunnetusega Eestisse tema kuue aasta vanune ooper "**Wallenberg**".

Raoul Wallenberg ei ole ajalooline suurkuju näiteks Napoleoni mõõtmetes. Teda ei toeta meie argiteadvusse fikseeritud tohutu müütide ja legendide massiiv, tema eest räägivad pigem tema teod. Inimlikus mõttes teame Wallenbergist vähem. Sinu ooperi üks ülesandeid oli seega anda talle hääl, kõnevõime ja karakter. Oli see raske ülesanne? Või just sellevõrra kergem, et mingit ajaloo poolt ära leierdatud "õiget" Wallenbergi ehk veel ei olegi?

Sellega on nii ja teisiti. Wallenbergist on kirjutatud tohutu hulk raamatuid, tema elusaatus üle on vaieldud ja tema surma osas on palju erisuguseid arvamusi. Olen kunagi näinud isegi mitmeosalist filmi, kus Wallenbergi mängis Richard Chamberlain. Nii et mingis mõttes on legendide ja müütide mass ka tema puhul väga suur. Iseasi, et laiem üldsus teab neist vähe. Aga just seepärast

Erkki-Sven Tüür: muusika on võimalus armastada

Oma ooperi Eesti-ettekande eel vaatab Eesti

et mingit ajaloo poolt ära leierdatud "õiget" Wallenbergi ehk veel ei olegi?

Sellega on nii ja teisiti. Wallenbergist on kirjutatud tohutu hulk raamatuid, tema elusaatuse üle on vaieldud ja tema surma osas on palju erisuguseid arvamusi. Olen kunagi näinud isegi mitmeosalist filmi, kus Wallenbergi mängis Richard Chamberlain. Nii et mingis mõttes on legendide ja müütide mass ka tema puhul väga suur. Iseasi, et laiem üldsus teab neist vähe. Aga just seepärast oli Wallenberg tegelaskujuna mulle ka tunduvalt huvipakkavam, võrreldes näiteks Napoleoni, Julius Caesari või mõne teise krestomaatilise ajaloolise legendiga.

Kas "Wallenberg" on sinu jaoks poliitiline seisukohavõtt?

Jah, nii võib öelda küll. Kommunistliku ja fašistliku režiimi sarnane inimvaenulik loomus, nende absoluutne kurjus oli mul juba lapsepõlves koduse kasvatusena selgeks saanud. Ja rääkides nüüd lugu Raoul Wallenbergist, sain võimaluse vastandada neile režiimidele üksikisik, väga eriline ajalooline figuur, kes oma sisemise jõu sunnil päästis paljusid kindlast surmast ja ohverdas seejuures oma elu.

Harjumuspärane mõtteviis ütleb, et ooper on sobiv väljendusžanr suurte tegude kirjeldamiseks, suurte ideede sõnastamiseks, sündmuste ning inimeste heroiseerimiseks. Et ooper – just nagu ausammaski linnaplatsil – on pigem avalik sündmus kui et privaatne kogemus. Kas oled sellega nõus ning kas sellest tulenev väljakutse oli sulle sellevõrra pingelisem ja nõudlikum?

Ooperisse minek on ikkagi inimese vaba tahte akt. Linna peaväljakul vaskratsanikku mitte näha on märksa keerulisem. Ei, mulle seisnes väljakutse ikka pigem selles, et tuli kirjutada

on võimalus armastada

Oma ooperi Eesti-ettekande eel vaatab Eesti tippהלilooja ajalukku ja igavikku, oma muusikasse ja pisut ka iseendasse selle varjus. **Tõnis Kahu** küsib.

da minu loomingulises praktikas enneolematu hulk muusikat ühel öhtul ette kandmiseks, tegelda hoopis uute vormiküsimuste ja dramaturgiliste nüanssidega. Ooperikirjutajana olen ma ju ise n-ö esimene lavastaja. Tänapäeval on loodud tegelikult palju oopereid, mis on võtnud fookusesse ülimalt subtiilsed ja poeetilised nüansid ja ei tegele mingite suurte ideede sõnastamise ja heroiseerimisega. "Wallenberg" nüüd, jah, nende just hulka ei kuulu, aga ega siingi ei ole õigupoolest mingit tava-pärast kangelasemüüdi loomist, ennemi selle dekonstruktsioon.

Mida sa selle dekonstruktsiooni all silmas pead?

Arvan, et selline nähtus nagu kangela-ne on juba iseenesest mütologiseerimise tulemus. Ja aja möödudes tihti ei suudetagi selle müüdi varjust enam inimlike aspekte märgata ja ära tunda. Me ei taju, et sellel inimesel jäi oma eneseohverduse tõttu palju elamata, palju nägemata ja tundmata, armastus päriselt armastamata. Selle mu ooperi lõpus kohtamegi me tegelikult kaht Wallenbergi – üks on avalikkusele suunatud ikoon ja sümbol ning siis on ka teine, kes on vaid inimene ja tahab lihtsalt surra.

Niisugune paradoks siis – rock-bändiga püüdsin vaikuse helisid tekitada, sümfooniaorkestriga justkui siis rokin.

Kas sinu muusika just kontsertettekandes on sulle võrreldes salvestusega kuidagi eriline ja tähendusrikas?

Ühe hea kontsertettekande energaetika võib olla midagi täiesti pöörast ja isegi müstilist. Kui seal on mõned väikesed tehnilised ebatäpsused, siis annad nad andeks või ei panegi neid tähele. Sest selle asemel tekib õhku mingi vaimne ollus, mingi nähtamatu kaarleek, mis liidab erinevad mikrokosmosed saalis tervikuks. See on põnev ja seletamatu tunne ja ma olen seda tajunud väga mitmesugustes saalides, kus publik on juba temperamendilt väga erinev – nii Eestis kui näiteks Itaalias. Mul on muide sõpru, keda häirib see, et nad peavad kuulama muusikat teiste inimestega koos. Aga see tõestab sedasama – et selline müstiline mõjuväli on olemas!

See sunnib meenutama ka aegu, mil sa ise laval olid ja näiteks Riho Sibulaga improviseerisid...

Ma improviseerin stuudios aeg-ajalt ka praegu väga meelsasti. Ja teatav spon-taanne valmisolek lavale minna on minus kogu aeg olemas. Aga hetkel liigub minu põhiline eneseväljendus siiski teistes suundades.

Ja siis on veel ka Erkki-Sven Tüür kui laulja. Kas sa laulad endamisi, kui sa näiteks autoga sõidad?

Jah. Ja mitte ainult konkreetseid laule, vaid ka improviseerin häälega. Võib naljatamisi öelda, et see jääb stiililt kuhu-gi modernse džässi kanti.

Samas oled sa vokaalmuusikat suhteliselt vähe kirjutanud...

Nojah, midagi on muidugi tehtud – se-sama ooper või siis "Reekviem". Aga ütleme siis, et selles vallas on kõige kaalukamad asjad ehk veel tegemata. Igatahes see, et ma olen ise oma häält muusikas kasutanud, võiks olla mulle eeliseks.

Palju on räägitud sellest, et olukorras, kus kõlaliselt on võimalused tänapäeva muusikas põhimõtteliselt piiramatud, on sellised vanad muusikalised institutsioonid nagu sümfooniaorkester või ka klassikaline rock-bänd mitmeti aegunud. Sinu muusikas – näiteks sellesamas Kuuendas Sümfoonia – on kuulda väga ambitsioonikat tämbrivalikut, kohati ka sellist,

ma. Helisalvestuse tulek on muusika kestmisele andnud veel uusi lisatähendusi. Samas - inime- ne on surelik. Miks peaks tema muusika olema "surematu"?

See on täiesti järeltulevate põlvkonda- de asi, nende rikkus – või ka vaesus. Ma usun, et iga aeg peab oluliseks seda, mis kõnetab selles ajas kõndijat. See juhtub siis, kui tabatud on midagi sellele ajale väga iseloomulikku ja ainuomast. Aga tegelikult on arvatavasti seeläbi tabatud ka midagi olulist inimeseksolemise kohta üleüldse. Ja siin on selle ajatuse võti.

Keegi, kellele on antud vastav võime, oskab ehk tõesti teadlikult neid igatsusevibratsioone tekitada. Kuid pigem on see ikkagi midagi, mis muusikaga lihtsalt kaasneb. See võib juhtuda ja võib ka mitte. Ma ise ei mõtle küll kunagi selle peale, kas minu loodut keegi pärast minu siitilmast lahkumist veel kuulab. Küll on mind aga siiralt rõõmustanud kogemus, et minu kirjutatu võib puudutada täiesti erinevaid põlvkondi.

On teooriaid mis räägivad sellest, et kunst on liiga raiskav, kulutav ja nõudlik osa inimese vajadustest. Ning et tulevikus peavad inimesed selleks, et ellu jääda (näiteks ökokatastroofi võimalusega silmitsi seistes), piirduma oma kogemustes ellujäämiseks vahetult vajalike asjadega ja kunst nende hulka ei kuulu. Juba praegu on muusika tihhti taust, foon, passiivne sensoorne ärritaja ega sunni pühendumat või süvenema. On see inimsivilisatsiooni allakäik või paratamatus?

Tsivilisatsioon on sündinud ja kadunud enne meie oma ning lõpuks kaob nagnu kõik. Miskipärast tundub mulle, et need, kes näiteks tuhandete aastate

TÜÜRI VALIK TÜÜRI

Kõige olulisemad, puhtalt Erkki-Sven Tüüri kirjutatud muusikaga heliplaadid, autori enda valikul.

"Crystallisatio" (ECM New Series, 1996)

"Flux" (ECM New Series 1999)

"Architectonics" (CC'nC Records, 2001)

"Exodus" (ECM New Series, 2003)

"Oxymoron" (ECM New Series, 2007)

"Magma" (Virgin Classics, tulekul 2007 sügisel)

mõtled tähtsate asjade peale, siis vähemalt mina jõuan ikka sama järeltulevate juurde välja. Iseasi, et armastus on teatavasti midagi, mida peab hoidma ja mille püsimise nimel tuleb tööd teha. Ega ma muud ei oskagi lisada.

Sa oled eduka muusikuna toimunud juba küllalt kaua, et kujuneks välja karakter nimega "helilooja Erkki-Sven Tüür" - kogum võtteid, teemasid, kõlalisi otsuseid, mida saab sinu stilistiliseks "minaks" pidada. Tunned sa seda karakterit? Kas ta segab sind või toetab?

See on lõputu ja keeruline küsimus – kuidas jääda iseendaks ja olla samas pidevas muutumises? Muidugi pole mõtet üritada muuta oma põhiloomust. Aga iseasi on seda loomust vaadelda nagu kristallkera päikese käes. Kui seda pöörata, siis sünnivad ikka ja jälle üha uued valguslehed, täiesti isegi

TOOMAS KOKOVKIN

mida üsna edukalt annaks avangardse rock'i või moodsa elektroonika keskkonnas ette kujutada. Ketserlik küsimus, aga – miks sa üldse vajad sümfooniaorkestrit?

Ma olen ju ka rock'is ja elektroonikas käinud, aga midagi ei ole parata – ma saan sümfooniaorkestriga palju vingemaid tämbriprotsesse luua, neid täielikult kontrollida ja tunda seda vabadust, et seesinane kõlailm võib minust sõltumatult oma elu elada nii näiteks Tallinas, Pariisis kui Londonis.

Viimati, kui mul oli Klaverikontserdi esiettekannet Frankfurdis, tulid mingid noored elektroonikafriigid ja imestasid, kuidas mu orkester kõlab nagu üks täiesti müstiline süntesaator... Võib ju ka niimoodi võrrelda, eks ole. Aga iga tahes see vägi, mis hakkab tööle, kui üks tõeliselt hea orkester tõeliselt hea dirigendiga tõeliselt head tänapäevast partituuri mängima hakkab, on minu jaoks täiesti vastupandamatu. Ma ei saaks teostada oma kõlakujutlusi, näiteks kombineerides rock-instrumentariumi elektroonikaga. Küll aga saan ma tuua orkestrimuusikasse midagi, mis on seotud just selle tämbripektri ja rütmenergiaga. Löökpillidel pole ka minu

orkestrilugudes vähem tähtis roll kui esimestel viiulitel.

Just selle kohta tahtsingi küsida. Sellessamas Kuuendas Sümfooniaski pole rütmiosa mitte lihtsalt aktiivsem kui klassikalises muusikas tavaks. See on kirglikum ja jõulisem ka sellest, mida sa kunagi In Spe aegu rock-muusikas tegid.

Kui me võtame näiteks minu sümfooniad neljandast kuuendani, siis – mitte et see oleks ainuvaldav, aga neis kõigis on ühe energiaväljana eksponeeritud midagi, mida võib nimetada rock-muusikale omaseks kirglikkuseks. In Spe parimad instrumentaalpalad aga kandis endas tunduvalt vaoshoitumat, minimalismile omast emotsiooni. Nüisugune paradoks siis – rock-bändiga püüdsin vaikuse helisid tekitada, sümfooniaorkestriga justkui siis rokin. Nali naljaks, tõde on ikkagi vist kusagil mujal. Sest vaikus on mulle endiselt äärmiselt oluline. Mis sest, et tee sinna võib olla väga erinev.

Muusika puhul öeldakse mõnikord, et ta on igavikulise väärtusega, võimeline ajale vastu pida-

ÜHA UUED VALGUSLAHENDUSED: Erkki-Sven Tüür räägib sama lugu alati erineval moel.

.....
Erkki-Sven Tüüri ooper "Wallenberg"

Dirigent Arvo Volmer.
Kunstnik Ene-Liis Semper.
Osades Jesper Taube (Rootsi), Priit Volmer, Mati Turi, Jasssi Zahharov, Väino Puura, Teele Jõks, Andres Köster, Mart Laur, Mart Madiste, Rene Soom, Aare Saal, Helen Lokuta, Annaliisa Pillak, Juuli Lill, Riina Airene, Aile Asszonyi.
Esietendus 1. juunil Rahvusoperis Estonia.

duimaga ja eluajaks – kogumiseks vahetult vajalike asjadega ja kunst nende hulka ei kuulu. Juba praegu on muusika tihhti taust, foon, passiivne sensoorne ärritaja ega sunni pühendumat või süvenema. On see inimsivilisatsiooni allakäik või paratamatus?

Tsivilisatsioon on sündinud ja kadunud enne meie oma ning lõpuks kaob naganii kõik. Miskipärast tundub mulle, et need, kes näiteks tuhandete aastate eest Lascaux' koobaste seinu kaunistasid, pidid ellujäämiseks palju rohkem vaeva nägema kui meie praegu siin ja lähitulevikus. Mulle enesele tundub mis tahes pealiskaudsus laastav oma mõõtmetelt, aga masendumise asemel on ehk parem osutada aktiivset vastupanu. Ja eks minu tegevus mõnes mõttes just seda ka on.

Kas sa tunned endal kui edukal heliloojal olevat ka mingi visiooni sellest, kuhu muusika, kunst, inimtunnetus üldse liigub? On sul kui kunstnikul mingi missioon täita?

Ütlesin vist kunagi umbes 25 aasta eest ühes oma esimeses intervjuus Sirbile – mis oli tollal ka Vasar –, et minu jaoks on muusika kirjutamine üks võimalus armastada.

Vaatasid sa kaua endasse, enne kui sellele järeldusele jõudsid?

Jah, ega ma päris n-ö puusalt ikka ei tulistanud. See oli ikka teatava selgusele jõudmise tulemus.

Kas oled selles teadmises kunagi ka kahelnud või siis eriti kindel olnud? Kas see on miski, mis on sinuga kogu aeg jäänud, või siis hoopis tuleb seda kogu aeg üha uuesti avastada ja enesele kinnitada?

Pigem on see miski, mida üldjuhul ei teadvusta. Aga kui sa jääd vaikseks ja

lilooja Erkki-Sven Tüür – kogumvõtteid, teemasid, kõlalisi otsuseid, mida saab sinu stiililiseks "minaks" pidada. Tunned sa seda karakterit? Kas ta segab sind või toetab?

See on lõputu ja keeruline küsimus – kuidas jääda iseendaks ja olla samas pidevas muutumises? Muidugi pole mõtet üritada muuta oma põhiloomust. Aga iseasi on seda loomust vaadelda nagu kristallkera päikese käes. Kui seda pöörata, siis sünnivad ikka ja jälle üha uued valguslahendused, täiesti isemoodi peegeldused. Mul on igav luua kogu aeg üht ja sedasama lugu. Muidugi – ma tegelikult ikkagi ju räägin kogu aeg sama lugu, ainult et ma üritan seda teha iga kord eri moel.

Kas sa oled oma muusikaga seoses kogenud tunnet, et näed, just siin, sel hetkel olen ma tööpoolest öelnud midagi sellist, mille jaoks mul muidu poleks kunagi sõnu jätkunud?

See on selle elukutse eripära. Kui ma suudaksin seda öelda sõnades, siis oleksin vist kirjanik. Kunst on ühe energiamaailma, ühe energiavälja loomine. See kõik, mis sinus on, lihtsalt filtreerub, settib, nõrgub ja võtab lõpuks mingi kuju. Ja impulss võib tõesti alguse saada väga erinevatest asjadest – näiteks lindude saabumisest kevadel või sellest, kuidas sügisel leht langeb puult. Aga võib-olla olen hoopis midagi lugenud või vaadanud head filmi. Sellest moodustub see, mida ma julgen pidada oma muusikaliseks maailmaks, muusikaliseks "minaks".

Kas sa leiad, et see sinu muusikaline maailm on täpselt see, mis oled sina. Või tundub sulle mõnikord hoopis, et muusika on isegi "targem" kui sa ise.

On hetki, väga erilisi hetki, kus see teine näib isegi õige olevat – et muusika teab minu ja maailma kohta rohkem kui ma ise.